

VLADIMÍR JIŠKA

UPÍŘI A VLKODLACI V ČESKÝCH ZEMÍCH

Vladimír Liška

UPÍŘI A VLKODLACI

v českých zemích

© NAKLADATELSTVÍ XYZ, s. r. o., 2011

© Vladimír Liška, 2011

Cover Photo © Thinstock, 2011

ISBN 978-80-7388-574-8

„Vampýr (někdy nepřesně nazývaný upírem) je nebezpečné mytické stvoření, které zpravidla vystupuje v lidské podobě, jindy v podobě vlka nebo netopýra. Někdy se chová jako člověk, jindy je přes den skryt v rakvi a probouzí se teprve po půlnoci, aby si vyhledal další oběť, než se zase ráno skryje do rakve. Vampýři nepřijímají běžnou potravu, ale živí se lidskou krví, a tím si zabezpečují nesmrtelnost. K tomu jsou vybaveni ostrými dlouhými špičáky, kterými se zakusují většinou do krku své oběti... Zahnat vampýra může jen křesťanský kříž nebo zápach česneku. Jedinou možností, jak ho zabít, je zarazit mu do srdce opálený kůl. Podobné legendy, jako ta o evropských vampýrech živících se krví, existují v různých variantách i u národů ostatního světa.“

Jiří Heřt, Výkladový slovník ezoteriky a pavěd

PROLOG

UPÍŘI A VLKODLACI – DÉMONI ZAŠLÝCH ČASŮ

Víra v upíry a vlkodlaky byla ve středověku rozšířena téměř po celé Evropě. Legendy o těchto zlovolných bytostech nacházíme v Irsku, Walesu, Německu, Rakousku, Řecku, Islandu, Uhersku, Transylvánii, Bulharsku i dalších zemích, kde někdejší církevní tmářství, pověřčivost a lidské předsudky hrály svého času velmi významnou roli a spoluvytvářely nejen podivný svět mysteriózních příběhů, ale i serióznějších zpráv o reálné existenci těchto tvorů.

Mluvíme-li dnes o upírech a vlkodlacích, zpravidla se pro jejich „odbornou“ klasifikaci užívají pojmy vampyrismus a lykantropie (složenina řeckých slov lykos-vlk a anthropos-člověk). Oba cizojazyčné termíny sice znějí učeněji než jejich české verze, ale podstata a povaha obou těchto fenoménů zůstává totožná. Upíři a vlkodlaci nadále stojí na hranicích racionality a iracionality jako fenomény spojené s lidskou vírou v nadpřirozeno.

Aldous Huxley, jeden z významných okultistů 20. století, byl pevně přesvědčen, že víra v nadpřirozené jevy

a projevy „skrytých sil“ je ve skutečnosti dána schopností člověka duchovně transcendovat tento svět, proniknout do jiných sfér vlastního vědomí a tím dojít i k nadsmyslovému vnímání nových, neznámých realit. Jinými slovy, každý máme v sobě svého „boha“ i „dáb-la“ a víra v nadpřirozeno je možná jen jakousi hrou, jejímž prostřednictvím se snažíme vyrovnat s tím, čemu buď nerozumíme, nebo co stojí mimo dosah soudobého vědeckého poznání.

Podle vampyrologů existují v zásadě tři základní typy upírů:

1. Tzv. smrtelní upíři, označovaní jako nemrtví mrtví.
2. Astrální upíři (duchovní zjevení).
3. Psychičtí upíři.

Jednotlivé kategorie této základní typologie se však v dochovaných mýtech a legendách o upírech většinou prolínají, a proto se musíme ptát, co vlastně dnes pod pojmem vampyrismus rozumíme. Jednu z nejobecnějších a také nejčastějších odpovědí už ale dávno známe. Máme co dělat s démonologií, kam byli upíři i vlkodlaci odjakživa zařazováni. Jenomže takové „vysvětlení“ je, jak si ukážeme, opravdu dost laciné, a navíc i velmi zjednodušené, protože je například dodnes otevřenou otázkou, zda dochovaná legendistika o upírech a vlkodlacích má,

či nemá nějaký přirozený, racionální základ. Totéž platí i o dochovaných pověstech a legendách týkající se vlkodlaků, neboť se věřilo, že i tito démoni mají s upíry mnoho společného. Jako jeden příklad za všechny si můžeme uvést jejich společný znak – totiž schopnost převtělování. Jak upíři, tak i vlkodlaci byli často považováni za prokleté lidské bytosti, jež se buď po smrti, nebo ještě za života staly démony a mohly měnit svou podobu.

Tato jejich prvotní podstata je jim společná a činí z nich nositele vlastností, jimiž je lidské představy, a možná i skutečné fyzické a duševní prožitky obdařily. Upíři a vlkodlaci jsou metamorfózou, děsivou proměnou lidských bytostí v nelidskou podobu démonů, proměnou přirozeného v nadpřirozené, reality v nadrealitu.

To vše je v mýtech a pověstech o těchto netvorech skryté a jde nejen o odraz lidské fantazie, ale zároveň i strachu ze všeho, co zůstávalo normálně fungujícím lidským smyslem skryté, a tudíž i tajemné a záhadné, což ale zároveň ještě nemusí znamenat, že i nevysvětlitelné.

Fenomén vampyrismu lze chápat nejen historicky ve smyslu toho, jaký obraz upírů nám dějiny zanechaly, ale zároveň i z hlediska novodobých věd, především psychiatrie, parapsychologie, ale i archeologie, antro-

pologie a folkloristiky různých národů. Pro pochopení vampyrismu však s klasickou představou upíra jako zemřelé bytosti, která povstává z hrobu, aby se živila krví živých lidí, sotva vystačíme. Na druhé straně je právě takový obraz upírů nejrozšířenější a stal se i součástí středověké evropské démonologie, která však svými kořeny sahá hluboko do předkřesťanské éry.

Také názory, že evropský vampyrismus měl svůj původ v pohanské slovanské kultuře, není správný. S legendistikou o upírech se setkáváme i u jiných, dokonce i neevropských národů (např. v Indii), i když někdy s poněkud odlišnými charakteristikami, jak si dále ještě ukážeme.

Faktem však je, a dokládají to i některé archeologické nálezy, že v slovanském prostředí (ale nejen tam) byla víra v reálnou existenci upírů jako zemřelých lidí, změněných v démony a ohrožujících další lidské životy, značně rozšířená; ani české země nebyly v tomto ohledu žádnou výjimkou. Etnograficky však nelze představy o vampyrismu zužovat pouze na oblasti slovanského osídlení. Vampyristická démonologie byla v Evropě kupříkladu rozšířena i v prostředí keltsko-germánského civilizačního okruhu.

Vampyrismus byl v pravém slova smyslu nejen označením víry v existenci upírů, ale zároveň byl chápán

jako výraz charakterizující upíří nákazu. Věřilo se, že ten, kdo byl kousnut upírem, se po smrti sám upírem stane a bude lidem škodit. Zabránit šíření upíří nákazy mohly pouze příslušné rituály, spojené s praktickými magickými úkony, eliminujícími takovou hrozbu. Tyto rituály měly předem daný cíl – zneškodnění, respektive zabití upíra. Pouze fyzická likvidace takového škůdce mohla být účinná.

Křesťanská církev nahlížela ve středověku na vampyrismus jako na projev zla a chápala ho jako výsledek působení ďábla a temných sil, ohrožujících spásu lidských duší. Přesto boj církve s vampyrismem nikdy nenabyl takového rozsahu jako její zápas s kacířstvím, potažmo s čarodějnictvím, které považovala za mnohem nebezpečnější.

Důvod byl zdánlivě prostý. Případy vampyrismu mívaly zpravidla pouze lokální charakter a navíc nebyly tak časté. Zato boj církve s kacířstvím a později s čarodějnictvím se stal součástí oficiální církevní ideologie, jejímž cílem bylo zachování ideového a mocenského vlivu křesťanského kléru na věřící. Násilný způsob tohoto zápasu se časem jevil jako nejefektivnější a byl posilován všemi prostředky, které měla středověká církev k dispozici.

Tak se zrodila katolická inkvizice, institut všemoc-

ných strážců čistoty křesťanské víry, ustavený papeži jako účinný nástroj k likvidaci všech skutečných i domnělých odpůrců papežství a církevní moci vůbec. Nakonec stačilo pouhé podezření z kacířství, čarodějnictví či jiných zakázaných nekřesťanských praktik k tomu, aby byli takto obvinění lidé zadrženi, vězněni a vyšetřováni za použití i těch nejkrutějších prostředků, spočívajících v psychickém nátlaku i fyzickém mučení, které mělo přesně předepsané postupy (tzv. útrpné právo).

Avšak problematiku upírů a čarodějnic nelze směřovat, protože se jednalo o odlišné záležitosti. V které době ale začalo docházet v křesťanstvu k pronásledování čarodějnictví, nelze přesně určit. Už ve třetím století sv. Cyprián učil, že původcem každého rozkolu v církvi i kacířství je ďábel. V roce 1233 papež Řehoř IX. pověřil inkvizici pronásledováním kacířů a dalších odpůrců křesťanské církve v celé Evropě. A o století později už lze z nejrůznějších církevních traktátů vyčíst, že církev měla k dispozici poměrně přesnou koncepci boje proti kacířským sektám mágů a čarodějnic, které prý vytvořil ďábel ke zkáze všech křesťanů. Představa, že ďábel ovládá nejrůznější demony i lidské bytosti, které se křesťanské víře zpronevěřily čarodějnictvím a provozováním černé magie, už byla v té době naprosto zjevná,

a byl to i jeden z důležitých motivačních faktorů, který nakonec vedl až k masové likvidaci osob obviněných z tohoto zločinu.

Čarodějnictví tak bylo zahrnuto mezi nejnebezpečnější projevy kacířství. V okamžiku, kdy bylo toto pojetí křesťanskou církví přijato, tedy v 16. a 17. století, se boj proti čarodějnictví stává jednou z důležitých činností církve, zaměřené na ochranu křesťanstva proti těmto služebníkům ďábla.

Dostáváme se tak k podstatě toho, proč k pronásledování kacířů, tedy i osob obviněných z čarodějnictví, docházelo. To, co určovalo kruté a krvavé praktiky této války křesťanské církve s kacíři a čarodějnicemi, byl prvotně strach z ďábla. Tento strach byl určujícím rysem tohoto zápasu.

Jenomže ďábel byl přece také spojen s upíry a vlkodlaky. Vždyť šlo o démony, kteří měli být podle tehdejších náhledů církve rovněž ďáblnými zplozenci. Jak si potom vysvětlit, že potírání vampyrismu nebylo církví považováno za rovnocenné boji proti kacířství a čarodějnictví a stálo dlouho na okraji jejího zájmu o tento druh zla?

Jednou z příčin byl zřejmě fakt, že vampyrismus nebyl považován za projev kacířství alespoň potud, pokud nešlo o provozování vampyristických rituálů, doplňo-

vaných různými formami černé magie, živými smrtelníky. Jedním z typických případů tohoto druhu byla i kauza údajné masové vražedkyně, uherské aristokratky Alžběty Báhoryové, k níž se později ještě dostaneme. Pokud černá magie a vampyristické rituály šly ruku v ruce, pak na ně církev pohlížela jako na čarodějnictví, čili zároveň i kacířství.

Jinak tomu ale bylo v případech, kdy začaly být za upíry považovány zemřelé osoby, což byla původně pohanská představa. Na tyto upíry bylo nahlíženo buď jako na oběti vampyristické „nákazy“ (šlo o lidi, které údajně ještě za života kousl upír), nebo pak obecněji jako na oběti temných sil ďábla. Šlo především o sebevrahy, popravené zločince, ale také o lidi obtěžkané za života vážnými a nepotrestanými hříchy, či o zesnulé, na nichž spočinula něčí kletba. Někdy stačilo i to, že tito lidé nebyli pohřbeni v souladu s rituálními pravidly křesťanské církve.

Máme tak před sebou poměrně širokou škálu osob, které mohly být za upíry po své smrti považovány. U těchto zemřelých pak mohly být uplatněny proti-vampyristické zásady. Že k nim skutečně docházelo, někdy dokonce i bez vědomí příslušných církevních institucí, bylo i u nás doloženo některými archeologickými nálezy.

Křesťanská církev nepochybně považovala vampyrismus i vlkodlactví za zlo, které mělo být vymýceno. Víra v existenci těchto démonů byla chápána i jako varování. Hle, ďábel nikdy nespí a je vždy připraven škodit církvi i věřícím. A vše, co pochází od ďábla, musí být zničeno!

O jednom však nemůže být pochyb. Nebylo to jen křesťanství, co světu dalo mýtus o upírech a vlkodlácích. S vampyrismem i vlkodlactvím (lykantropií) se setkáváme i u jiných náboženství, z nichž některá byla svým původem mnohem starší než křesťanství, které však do svého učení postupně asimilovalo pohanské vampyristické tradice a dalo jim i poněkud jiný smysl se zachováním některých základních prvků, jimiž se pohanská víra ve vampyrismus vyznačovala.

Tento ideový asimilační proces trval poměrně dlouhou dobu, vždyť vampyrismus i přesvědčení o existenci vlkodlaků byly křesťanskou církví zpočátku považovány jen za pouhou pohanskou pověru a za součást kultů křesťanství konkurenčních, a tudíž i nepřátelských. K akceptování možnosti existence upírů i vlkodlaků i uvnitř křesťanstva se přistoupilo ve chvíli, kdy církev v čele s papeži vyhlásila všem projevům kacířství nesmiřitelný boj pod záminkou věčného zápasu s ďáblem.

A mezi pronásledovanými projevy kacířství se ocitlo i provozování pohanských rituálů a pohanské magie.

Tehdy se i vampyrismus a vlkodlactví staly součástí středověké démonologie a křesťanství časem stanovilo přesné postupy i vlastní rituály k vymýcení těchto ďáblových démonů (exorcismus). Upíři a vlkodlaci se tak stali hrozbou temných sil ďáblových obdobně jako čarodějnictví, které však bylo církví považováno za společensky mnohem nebezpečnější, protože podle jejích názledů bylo čarodějnictví výsledkem dohod živých lidí se samotným vládcem pekel.

Vampyristická tradice spojená původně s pohanstvím a tím, co křesťanská církev označovala za černou magii, byla živena věřícími křesťany nejrozličnějšími zkazkami o návratech mrtvých do světa živých ve formě přízraků, astrálních démonických bytostí, živících se lidskou krví a odčerpávajících napadeným osobám jejich „životní energii“. Jiná podání zase hovořila o tělesných upírech, ožvlých mrtvolách, jež se vracejí mezi živé lidi. Věřilo se, že mohou šířit různé nemoci a konzumace lidské krve že je nezbytnou podmínkou jejich dalšího přežívání. Tělesní upíři měli mít zároveň i určité nadpřirozené schopnosti, mezi nimiž zvláště vynikala schopnost měnit podobu. Středověké představy

o upírech tak získávaly postupně konkrétnější podobu, stejně jako způsoby, jak čelit jejich atakům.

Dnes už se na pověsti o upírech i vlkodlacích díváme jako na pohádky, jejichž společným jmenovatelem byla lidská nevědomost a pověrčivost. Tak bychom mohli celou tuto problematiku považovat jen za hříčku lidské fantazie.

To je ovšem krajní možnost. Tou druhou krajní možností, ležící na opačném konci, zůstává přesvědčení, že upíři a vlkodlaci skutečně existovali a existují, čemuž se zdá nasvědčovat to, že případy vampyrismu a vlkodlactví (lykantropie) pojímala i křesťanská církev jako realitu.

Kde je tedy pravda? Co se vlastně za lidovou folkloristikou, týkající se těchto démonů, skrývalo? A existovala podobná démonologická tradice i v českých zemích?

Tato kniha je pokusem najít na tyto otázky odpovědi a poodhrnout roušku tajemna, jímž byli upíři s vlkodlaky donedávna opředeni. Pak ovšem nezbyvá, než se na fenomén vampyrismu a lykantropie podívat podrobněji a pokusit se oddělit v předivu dochovaných legend o těchto podivných démonech racionální podstatu od iracionálního nánosu nejružnějších pověr, předsudků, omylů a lží.

Obojí je totiž v této legendistice skryté a ať chceme nebo ne, podoby upírů a vlkodlaků dráždí lidskou představivost dodnes v jakémsi archetypálním dědictví minulosti, jemuž dnes můžeme vtisknout zcela nový rozměr díky poznání, kterého se našim předkům nedostávalo, protože žili ve zcela jiné době. Což ale neznamená, že předsudky, pověry a věci dosud nepochopené dnes již neexistují...

V. L.

Víra v upíry a vlkodlaky doprovází lidstvo odnepaměti. Je to jeden z nejstarších mýtů naší civilizace.

Historie upírů a dalších démonických bytostí sahá až ke starověkým Sumerům, a je tudíž stará téměř 5 tisíc let...

Kapitola 1

DRACULOVO TAJEMSTVÍ

Nejčastější soudobá představa upíra je u Evropanů založena na pevně daném obrazu netvora, jenž se stal hlavní postavou světoznámého románu *Dracula* anglického spisovatele Brama Stokera (1847–1912). Jednalo se o démona v podobě krvelačné bestie, obdařeného nejen nadpřirozenou schopností měnit svou podobu, ale schopného provádět i další kouzla. Příběh nás zavádí do Transylvánie, severní balkánské výspy, kde byla mezi osadníky pověřivost vždy hluboce zakořeněna. Hrabě Dracula byl zrůdou, která sála krev živých lidí, neboť jen tak si mohl zachovat svou sílu a věčnou existenci.

Draculovu fenoménu se při líčení vampyristické problematiky zkrátka nelze vyhnout. Stal se klasickým zpodobněním upíra, ačkoli byl Stokerův román ve skutečnosti jen geniální fabulací, hrou autorovy fantazie, která ovšem, jak si ještě ukážeme, nepostrádala jistý reálný základ.

Postava hraběte Draculy velmi výrazně ovlivnila představy lidí o upírech na celé další generace, a proto jistě stojí za to připomenout si alespoň některé základní znaky, které tohoto upíra ve Stokerově románu charakterizují.

1. Dracula je nemrtvý mrtvý, člověk proměněný po smrti v démona, protože hříchy, jimiž se obtěžkal za svého života, vedly k jeho prokletí. Svým obětím vysává krev a tím se po smrti i ony mění v další upíry – Draculovy služebníky.

2. Dracula se bojí denního světla, protože je nočním tvorem; v noci získává obrovskou sílu i moc nad lidmi a ovládá kouzla, která mu umožňují být takřka nezranitelný nebo se vyhybat případnému ohrožení.

3. Sluneční světlo je pro upíra Draculu smrtelně nebezpečné, a proto se ve dne zavírá do připravené rakve v podzemí, aby tam odpočíval. Tehdy je oslaben natolik, že ho lze i zabít, například probodnutím srdce ostrým dřevěným kulem nebo speciálně odlitou a posvěcenou stříbrnou kulkou.

4. Ochranou před ním bývá krucifix, česnek a svěcená voda.

Už v roce 1897, kdy byl Dracula poprvé vydán, řada čtenářů uvěřila, že je tento příběh o transylvánském upírovi (Transylvánie je část území soudobého Rumunska) autentickým popisem událostí, o nichž se Bram Stoker dozvěděl. Podtrhovala to i deníková forma této novely, připomínající záznamy reálných zážitků.

Až později autor tohoto fascinujícího hororového příběhu potvrdil, že jej k sepsání příběhu o Draculovi inspiroval sen, který se mu zdál jedné noci roku 1895 na divadelním turné v New Yorku. Tou dobou totiž Stoker pracoval jako tajemník tehdejšího věhlasného anglického herce Henryho Irvinga.

V tomto snu prý Stokera pronásledoval strašlivý netvor, kterého popisoval jako mohutného starce s bílým knírem, orlím nosem a s ostře řezanými rysy obličeje. Netvorovo čelo lemovalo velmi husté obočí a bujná kštice, která však byla po obou stranách jeho lebky již notně prořídla. Sevřená tenká ústa tohoto děsivého stvoření se křivila do zlovolného šklebu, což prozrazovalo, že se jedná o neobyčejně krutou bytost. Netvor připomínal spíše ožvlou mrtvolu, zrůdu, která právě vstala z hrobu a chystala se někoho zardousit.

Stoker se ráno vzbudil hrůzou celý zpocený a ihned se prý začal zabývat myšlenkou na literární ztvárnění strašné bytosti, která se mu ve spánku zjevila. Získal pocit, že jeho sen nebyla žádná náhoda, ale jakési vnuknutí „vyšších sil“ k tomu, aby se námět snu, v němž se démon ukázal, pokusil rozpracovat do románové podoby. Už tehdy údajně tušil, že napíše něco zcela mimořádného, co mu jako literátovi vynese slávu i uznání.

Možná to tak skutečně bylo, ale možná chtěl Bram Stoker touto historkou jen udělat své nové knize reklamu. Faktem ovšem je, že v USA tou dobou vrcholila módní vlna spiritismu, kdy hodně lidí věřilo v tajemnou sílu lidského podvědomí, skrze kterou bylo možné spojovat se s jinodimenzionální, mysteriózní realitou, světem posmrtné existence zemřelých. Možná Stoker skutečně uvěřil, že i jemu se ve spánku stalo cosi podobného, a bral to jako inspiraci ke svému novému tvůrčímu počínu.

Jeho snový prožitek musel být vskutku mimořádný, protože se hned po svém návratu do Anglie začal soustřeďovat na přípravy k napsání příběhu, v němž hodlal „svého“ démona opět oživit. Autor *Draculy* byl totiž nejen novinářem, spisovatelem a divadelním kritikem, ale také znalcem historie. Na ní ho přitahovaly hlavně tajemné příběhy a záhadné události, z nichž pak čerpal látku pro svá literární díla (napsal řadu povídek a deset románů).

S neobvyklým zaujetím začal nyní studovat vše, co souviselo s vampyrismem, především ho zajímaly legendy o upírech. Z toho lze usuzovat, že i úděsného starce ze svého snu považoval z nějakých důvodů za takového netvora. Ten sen musel být tak živý, že ve Stokerovi zanechal velmi hlubokou stopu, kterou nebyl schopen ze svého nitra jen tak vymazat. Musel se z toho děsivého prožitku takříkajíc

vypsát, což lze v tomto případě považovat i za jistý druh psychoterapie. Chtěl se zbavit mučivého dojmu čehosi nadpřirozeného a vymanit se z tenat neodbytných vzpomínek na svůj hrůzný snový prožitek.

Netvora, jenž ho oné noci v New Yorku pronásledoval, se mohl zbavit jedině tím, že ho opět oživí, tentokrát ale již ve vědomé tvůrčí fantazii. Stokerův úděl literáta byl tak osudově předurčen k sepsání příběhu, v němž jeho démon získal zřetelnou podobu transylvánského hraběte Draculy, muže, s jehož jménem se při studiu historických pramenů o vampyrismu opravdu setkal.

Stokera určitě muselo ohromit zjištění, že na Balkáně ve Valašsku žil v 15. století tyranský vládce jménem Vlad III. Dracul, přezdívaný podle svého krvelačného zvyku nechávat narážet nepřátele na špičaté kůly, kde umírali v hrozných bolestech, Tepes (napichovač, narážec). Z některých pověstí o tomto valašském knížeti pak vyčetl, že při pohledu na své oběti rád hodoval, a dokonce prý pil i jejich krev.

Najednou v něm postava upíra, kterého spatřil kdysi ve snu, splýnula se skutečnou historickou postavou valašského knížete Vlada III. Draculy a situoval svůj vyfabulovaný příběh do hornatého kraje Transylvánie, kde byla víra v existenci upírů vždy velmi silně zakotvena a kde se

o Vladovi III. Draculovi tradovalo, že měl už za svého života vampyristické sklony.

Tak se zrodil typ upíra, jehož obraz se díky Stokerově románu rozšířil po celém světě; nutno zároveň dodat, že do svého *Draculy* autor zapracoval i řadu reálií, které při studiu nejrůznějších historických pramenů o vampyristu získal. Z postavy upíra *Draculy* tak Stoker vytvořil syntézu toho, co se v legendistice o těchto krvelačných démonech dozvěděl, a učinil to s vysoce profesionální erudicí. Proto také tolik jeho čtenářů podlehl dojmu, že to, co napsal, bylo alespoň zčásti převyprávěním skutečných událostí.

Někteří badatelé (u nás například záhadolog a cestovatel ing. Ivan Mackerle) však soudí, že se Bram Stoker nechal inspirovat i jinými upířími legendami. Motivem k postavě hraběte *Draculy* se mu prý také mohla stát irská (resp. keltská) legenda o čaroději Abhartachovi, panovníkovi, který měl žít počátkem 6. století v severním Irsku a rovněž proslul neobyčejnou krutostí. Nakonec byl, podobně jako valašský kníže Vlad III. Dracul, zavražděn; poté měl Abhartach vstát z hrobu, aby navštěvoval v noci své někdejší poddané a sytil se jejich krví, protože jen tak mohl zabránit rozkladu své tělesné schránky.

Zlovolný čaroděj byl sice opakovaně zabit, ale vždycky se vracel. Až nakonec nějaký keltský druid přišel na způ-

sob, jak ho v jeho hrobě navždy uvěznit. Abhartacha probodli mečem z tisového dřeva, jeho tělo pohřbili v nové, speciálně vybudované hrobce tváří k zemi, obklopili větvemi z hlohu a jasanu a ještě ho zatížili velkým balvanem. Teprve pak nastal v kraji klid.

Podobně vyznívá i další irská legenda o krutém pánovi Cormacu Tadhg McCarthyovi, který žil počátkem 17. století v hrabství Corku a proslul tím, že jednoho z místních rebelů nechal popravit a vypil jeho krev. Duch tohoto kanibala prý potom nějaký čas přepadal pocestné jako upír a živil se jejich krví...

Není vyloučeno, že Bram Stoker, který skutečně pocházel z Irska, mohl při studiu historických pramenů o vampyrismu narazit i na tyto staré legendy. Děj svého *Draculy* však nakonec zasadil do Transylvánie, fascinován rozporuplnou historickou postavou Vlada III. *Draculy*, jehož dochovaná podoba mu zřejmě připomínala démona z jeho snu.

Stoker však nebyl jediný, kdo strašidelné historky o upírech psal. Jako vůbec první spisovatel tohoto druhu bývá připomínán anglický mnich William z Newburghu (1139–1198), který tyto příběhy znal z vyprávění některých svých současníků.

Stokerově románu o hraběti *Draculovi* se však rovnat

nemohly. Jsou ale svědectvím toho, že evropský upírí folklor existoval už ve středověku a autor *Draculy* se jím při studiu historických pramenů jistě dost podrobně zabýval, aby při fabulaci svého románu dosáhl co největšího a zároveň přirozeně vyznívajícího účinku na čtenáře. Tím se zároveň stal jedním ze zakladatelů nového literárního žánru – hororu.

Proslulost románu *Dracula* byla ohromující. Stal se inspirací pro další generace autorů povídek a knih s vampyristickou tematikou, v nichž základní charakteristiky *Draculovy* postavy v nejrůznějších obměnách znovu ožívaly a dočkaly se i mnoha filmových zpracování.

Přitom valašský kníže Vlad III. Tepes-Dracul byl ve skutečnosti jen krutým samovládcem a válečníkem, jenž se dopouštěl po vzoru jiných tyranů především zločinů proti lidskosti. Je ale zároveň historicky doloženo, že mu patří zásluha na dočasném zadržování turecké expanze do křesťanské Evropy přes Balkán. Jako obávaný protivník Turků si dokonce vysloužil respekt okolních křesťanských vládců, kteří jeho bestiální excesy velkoryse přehlíželi bez ohledu na to, že byl kníže Vlad III. stejně krutý i vůči křesťanům a mezi valašským duchovenstvem měl pověst bezvěrce.

Tento valašský kníže byl tedy velmi rozporuplnou osobností dějin a nesporně i krutovládcem, který se svým

konáním jako křesťanský vladař zároveň vymykal běžným představám o dobové křesťanské morálce. O tom svědčí některé zprávy o jeho chování; k jeho nejoblíbenějším trestům, které uděloval, například patřilo narážení lidí na špičaté kůly, a to i za sebemenší prohřešky, například krádeže. Tyto drastické tresty, jež byly ve skutečnosti zároveň i metodami týrání a mučení, svědčí nepochybně o tom, že Vlad III. Tepes-Dracul byl sadista.

Dodnes se vyprávějí příběhy o tom, že tento vládce Valašska byl nesmiřitelným pronásledovatelem kočovných cikánů a vůbec osob, které považoval za ekonomicky „neproduktivní obyvatelstvo“. Nařizoval nejen jejich popravy, ale dokonce prý některé odsouzence nutil i ke kanibalismu; museli jíst maso svých popravených druhů a Tepes se tím náramně bavil. Zdá se, že toto perverzní chování, které mu bylo připisováno, mělo svůj reálný historický základ, protože cikáni se skutečně za jeho vlády stali ve Valašsku často a silně pronásledovaným etnikem, stejně jako například sociálně nejslabší skupina valašského obyvatelstva, jakou byli žebráci.

Stejně krutí jako on byli i jeho vojáci, tvořící jakousi knížecí gardu, bdící nad jeho bezpečností. A pokud mu mimo boje, které vedl, hrozilo nějaké nebezpečí, bylo to jedině od této jeho ochranky. Toho si ale byl dobře vědom,

a proto své vojáky hýčkal i bohatě odměňoval, samozřejmě za předpokladu, že si byl jist jejich absolutní věrností. S případnými zrádci neměl žádné slitování.

To vše ve svém souhrnu později vedlo k tomu, že se o něm mezi lidmi začaly tradovat pověsti o tom, jak byl lačný po lidské krvi a že to byl prokletý vládce, jenž po smrti propadl samotnému ďáblu, a tím se proměnil v krvelačného upíra, nesmrtelnou bytost, která si svůj věčný život vykupovala jen dalším vražděním nevinných obětí.

Asi jen málokdo dnes pochybuje o tom, že Bram Stoker tyto dávné příběhy o Tepesovi znal a evokovaly v něm tvůrčí invenci k vyobrazení jeho Draculy jako upíra, nemrtvého mrtvého, vládnoucího nadlidskou silou a mnohými kouzly. Vše, co bylo o evropském vampyrismu z jiných legend a mýtů známé, implantoval na historickou osobnost Vlada III. Tepese, čímž vytvořil svou vlastní postavu Draculy, jenž pak ztělesňoval v nejobecnější rovině to podstatné, co se do té doby o vampyrismu vědělo nebo tradovalo. Stoker tak vytvořil evropský prototyp upíra, jenž měl ovšem v historii řadu svých neméně pozoruhodných mytických předchůdců.

Už staří Sumerové před pěti tisíciletími věřili v existenci příšery, kterou nazývali „ekimu“. Šlo o démona, jenž vstával z hrobů zavražděných lidí, vtěloval se do žijících

smrtelníků a živil se jejich vnitřní energií. Bylo ho možné vypudit jedině po vykonání očistného rituálu, při kterém se používal oheň a voda.

Víra v obdobnou démonickou bytost, povstávající z hrobů zavražděných jedinců, se vyskytovala i ve starověké Číně. Tentokrát se ale už jednalo o klasického upíra, tedy démona, živícího se lidskou krví, jenž se nazýval „či-ang-ši“. Staří Číňané věřili, že se proti němu mohou chránit česnekem, a jde tak vlastně o první historický doklad užívání tohoto ochranného prostředku proti upírům, jak ho známe ze středověku i v evropských zemích.

Ve starověké Indii to zase byl démoni „rákšasové“, kteří napadali lidi a živil se jejich játry. V lidské krvi se zase podle staroindických legend ráda koupala bohyně Kálí, aby si zachovala životní sílu a věčné mládí. Koneckonců, v Uhersku na přelomu 16. a 17. století kráčela ve stopách bohyně Kálí i proslulá masová vražedkyně, čachtická hraběnka Alžběta Báthoryová (viz 3. kapitola), o níž se rovněž tradovalo, že se z naprosto stejných důvodů koupala v lázni s lidskou krví.

Také Malajci měli svého upíra „langsuira“, jenž zase povstával z dětí, zemřelých při porodu. Středoameričtí Aztékové zase uctívali démona v podobě krvelačného motýla, „itzpapalotla“, který opět konzumoval lidskou krev.

Již z těchto několika příkladů je zřejmé, že víra ve vampyrismus byla u mnoha dřívějších kultur hojně rozšířená a Stokerův upír Dracula rozhodně není výjimečným případem legendy tohoto charakteru. A jak ukazují novodobá archeologická i historická dobrodružství, ani české země nebyly upírů ušetřeny...

Knížeti Draculovi přezdívali Tepes, tj. Napichovač, Narážec. Mezi jeho oblíbené zábavy patřilo totiž narážení tureckých zajatců na ostré dřevěné kůly. Proto v něm Turci spatřovali vtěleného démona. Traduje se, že prý konzumoval i lidskou krev. Upíra z něj udělal ale až anglický spisovatel Bram Stoker svým bestsellerem „Dracula“.

Archeologický nález „upířích hrobů“ v Čelákovicích patří dodnes mezi evropský unikát. Kdo a proč byl v těchto hrobech pohřben, je však dodnes záhadou. Protivampyrstické zásahy na nalezených ostatcích však byly archeology zcela jednoznačně potvrzeny.

Kapitola 2

UPÍŘI V ČESKÝCH ZEMÍCH

Co vlastně o tom, jak si lidé v českých zemích ve středověku představovali upíry, v dnešních časech víme? Upřímně řečeno, mnoho toho není. S odkazy na vampyrismus se u nás ve středověkých kronikách téměř vůbec nesetkáváme.

Už z toho lze usuzovat, že se jednalo o fenomén, který nijak zvlášť nejitřil představivost našich dávných kronikářů. Přísně historicky vzato však víra v upíry, považované za nemrtvé mrtvé, v českých zemích nepochybně existovala. Nicméně tomuto fenoménu nebyl středověkou křesťanskou církví zřejmě přikládán nějaký dalekosáhlý význam, protože byl považován za doznívající relikť dřívějšího pohanství, jež bylo spojeno s keltsko-germánským a později zejména slovanským osídlováním českomoravského prostoru. Zároveň se ale většinou jednalo o události lokálního charakteru, což sice význam takových událostí nezmenšovalo, ale nebylo nutné je nijak přeceňovat.

Jedním z nejčastěji uváděných a zcela ojedinělých kronikářských záznamů dotýkajících se vampyrismu jsou zpravidla dvě pasáže z tzv. Neplachovy kroniky, sepsané v době panování českého krále a pozdějšího římskoněmeckého císaře Karla IV. (panoval v letech 1346–1378).

Neplach byl středověkým vzdělcem a od roku 1353 působil při dvoře Karla IV. jako jeho poradce a diplomat. V té době mu bylo teprve jedenatřicet let a předtím byl pět let představeným kláštera v Opatovicích nad Labem. V roce 1355 nechyběl ani při Karlově císařské korunovaci v Římě, což dokládá, že patřil k předním členům jeho dvora. Svou kroniku Neplach sepsal kolem roku 1360, kdy působil na pražském arcibiskupství jako důvěrník arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi. Šlo tedy nepochybně o významného církevního hodnostáře, jenž určitě náležel k tehdejší společenské elitě.

Neplach se ve své kronice zmínil o dvou případech vampyrismu, vztahujících se k rokům 1336 a 1344. A protože jde u nás opravdu o zcela ojedinělé zmínky, stojí určitě za to si je připomenout.

K roku 1336: „V Čechách, sotva míli od Kadaně ve vsi řečené Blov, zemřel jakýsi pastýř Myslata. Ten každou noc vstával, obcházel všechny vesnice v okolí, strašil lidi, vraždil a mluvil... A když ho vykopávali, protože musel být spálen, nadmul se jako býk a hrozně řval. A když ho pokládali na oheň, kdosi popadl hůl, bodl do něho a hned se vyřinula krev jako z hrnce. Nato když už byl vykopán a položen na vůz, spojil

nohy k sobě, jako by byl živý. Když byl spálen, všechno se uklidnilo...“

K roku 1344: „Jakási žena v Levíně zemřela a byla pohřbena. Po pohřbu však vstala, zardousila mnoho lidí a nad každým z nich tančila. A když byla probodnuta, vytékala z ní krev jako z živého tvora. Také pozřela více než polovinu vlastního závoje, a když jí byl vytržen, byl celý krvavý. Když měla být spálena, nemohlo se dřevo jinak rozhořet než od tašek z kostela podle poučení nějakých stařen. Ačkoli již byla probodnuta, stále ještě vstávala, ale jakmile byla spálena, všechno trápení ustalo.“

Tato dvě Neplachova svědectví ze 14. století svědčí o několika věcech. Především potvrzují, že i v Čechách se vyskytovaly v té době případy upírů a existovalo účinné protivampyristické opatření – spálení mrtvol po jejím předchozím probodnutí, kdy po této ráně z těla tekla krev, respektive červená tělní tekutina, která byla za krev považována (blíže viz 7. kapitola). Spálení těla bylo už tenkrát považováno za definitivní usmrcení údajných upírů. Probodnutí těla ostrým kulem, které zpopelnění ostatků předcházelo, mělo zřejmě zbavit upíra nejenom jeho odporu, ale i zlé síly, která ho ovládala.

Fakt, že se o těchto dvou případech zmínil vysoký církevní hodnostář, svědčí zároveň i o tom, že církev byla o těchto upířích aférách zpravena. Je proto pravděpodobné, že likvidaci těl obou těchto upírů byli přítomni i křesťanští duchovní, kteří na akt řádného usmrcení těchto nebezpečných démonů dohlíželi.

Pokud to tak skutečně bylo, pak ovšem církev případy vampyrismu brala vážně a vymítala tyto demony všemi prostředky, jež měla k dispozici. Ani kronikář Neplach se o těchto dvou upířích kauzách určitě nezmiňoval náhodou. Měly zřejmě sloužit jako příklad a zároveň i návod k tomu, jak se s podobnými případy vampyrismu účinně vypořádat.

O upírech se původně věřilo, že se jedná o lidi, jejichž hříšných duší se po smrti zmocnil ďábel a vracel je pak zpět do mrtvých těl nebožtíků očarované tak, aby oživlý upír plodil zlo. Jinou variantou bylo, že poté, co se ďábel zmocnil duší některých hříšníků, vstupoval do ostatků těchto nebožtíků z ďáblova příkazu démon, který pak jejich těl využíval ke svým zlovolným rejdnům. Podle těchto představ nemohl být upír eliminován jinak než spálením mrtvého těla, aby z něj zlý duch musel vystoupit a vrátit se zpět do ďáblovy říše zla.

Tyto původní středověké představy o upírech však

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.